

عنوان : مؤلفه های رفتاری والدین در خانواده های چند فرزندی با محوریت قرآن و سنت

گردآورندگان : ساحل امیری ،فائزه محمدی

چکیده

در این مقاله به صورت کتابخانه‌ای سعی بر آن شده که با محوریت قرآن و احادیث ائمه اطهار اه‌های تربیت فرزندان و هدایت آنها به سوی هدف اصلی که همان رسیدن به قرب الهی است در بسیاری از مقالات درباره وظایف فرزندان بحث شده اما این مقاله درباره مؤلفه‌های تربیتی والدین ی‌باشد که نقش مهمی در تربیت فرزندان و همچنین سوق دادن جامعه اسلامی به سمت نور الهی و رسیدن به سعادت دنیوی و اخروی هدایت کند.

به علت اینکه بسیاری از والدین انحرافات اخلاقی فرزندان را اخلاق خودشان نمی‌دانند اعث بروز اختلافات زیادی در خانواده می‌شود در این مقاله راه‌هایی برای نیفتادن درچنین مسائلی وجود دارد.

کلید واژه :والدین-رفتار-قرآن -سنت -اخلاق

مقدمه

برای آنکه بتوان از یک معضل اجتماعی جلوگیری کرد باید زمینه‌های پیدایش آن و همچنین عوامل پیدایش آن آشکار شود تا به راهکارهای اساسی در این باره بپردازیم .

از اینجا که پیشگیری در هرزمینه ای سود آور تر از درمان آن است پس در این مقاله راه های پیشگیری از انحرافات که دامنگیر فرزندان و خانواده است را تبیین کرده ایم. مولفه های رفتاری وادین نقش بسزایی در خلق فرزندان دارد و چون این مقاله در باره خانواده های چند فرزندی بحث شده آسیب های ناشی از تک فرزندی در آن به میان نیامده.

از مباحثی همچون تذکر ، تمثیل ، موعظه ، تبعیض ، روش امر و نهی و احترام و خوش خلقی متقابل والدین بحث شده است.

تذکر

اولین مرتبه در روش های تربیتی تذکر می باشد این کلمه از ذکر و به معنای عام یعنی حضور معنی یک کلمه در اذهان و در معنای خاص یعنی پند و اندرز گرفتن است به این دلیل این امر را یک مسئله تربیتی میدانند چون رفتار و حالات انسان ز آن تاثیر می پذیرد اما روش نیست زیرا تذکر یعنی صحبت یا یک رفتار که از آموزش دهنده ر می زند تا دانش آموخته نسبت به آن چیزی که ز یادش رفته یا بی خبر است اطلاعات لازم را به دست آورد و احساسات وی در این مسئله برانگیخته شود انسان به دلایل برخورداری از شأن انسانی و درگیری های ذهنی دائماً اصول تربیتی را فراموش می کند این غفلت و فراموشی انسان را از رشد و تکامل باز می دارد مربی می تواند این خلع را در ذهن متربی برطرف سازد این یک نوع تنبیه کردن وجدان آموزش گیرنده است تا نسبت به مسائلی که مان به صحیح بودن آن می کند متوجه شود.^۱

این روش در قرآن هم به مراتب گوناگون ذکر شده زیرا قرآن خود را تذکره یعنی وسیله تذکر نامیده و در قرآن مبین خود می فرمایند: "تَنْزِيلُ مِنَ رَبِّ الْعَالَمِينَ.... وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ"^۲ در این آیات ه صراحتاً بیان می دارد که با آنکه انسان از حقایق دنیا و نعمتهایی که خدا به او داده آگاه است اما دائماً خدا به او ن نعمت ها را تذکر می دهد تا از مسیر عبودیت خود خارج نشود می تواند از این مسئله در زندگی اجتماعی و تربیت فرزندان استفاده کرد برخی افراد ادعا دارند با اینکه یک مسئله را به فرزندشان گوشزد

^۱ روش های تربیتی در قرآن، دکتر محمد رضا قائمی مقدم، ج ۱، ص ۴۴

^۲ قرآن کریم، آیات ۴۳ و ۴۸

کرده‌اند اما پس از مدتی از یادشان رفته و بابت این فراموشی از طرف والدین سرزنش میشوند که این مسئله یکی از سیب‌های آن کاهش اعتماد به نفس می‌باشد که در آینده فرزندان دیگر خود را هم باور ندارند.^۳

حال اگر بخواهیم این مسئله را در خانواده‌های چند فرزندی اعمال نماییم باید به این نکات توجه کنیم که اولاً آنان نباید تبعیضی بینشان قائل شود و به یکی دائماً تذکر دهیم به دیگری اصلاً باعث تشنج و این فکر در ذهن فرزندان می‌شود که ید این والدین اشتباه می‌کند و گرنه می‌توانستند به خواهر و برادرانم هم بگویند اما اگر هر مولفه تربیتی به طور یکسان بین فرزندان گفته شود با این چالش دیگر مواجه نخواهند شد نکته دیگر آن است که با توجه به آنکه بهترین زمان ربیت فرزندان در سنین پایین می‌باشد اگر فرزندمان با رشد سنی اخلاق اشتباه وی ادامه‌دار شد با ادامه تذکرات ما تاثیر سوء بر رفتار وی خواهد گذاشت ما می‌توان در هر سنی به فرزندان با تذکرات به جا و به موقع با انتخاب محیط مناسب که در ادامه به آن می‌پردازیم مسئله را با آنان در میان گذاشت.^۴

تمثیل

یکی دیگر از روش‌های رفتاری والدین ر خانواده‌های چند فرزندی آوردن تمثیل برای درک بهتر نتیجه کار است مثل یعنی حرف زدن درباره چیزی که شبیه به ت وجود دارد تا یکی از آنان مسئله مجهول را مجسم و آشکار کند هرگاه شخص برای تاثیر بهتر مطلب و همچنین نتوانستن در انتقال مفاهیم به دیگران عاجز اشد از شیوه تمثیل استفاده می‌کند تا درک عمیق‌تری نسبت به مسائل در شنونده حاصل شود عالمان علم لاغت هم به آن تاکید می‌کنند در قرآن کریم هم در این باره گفته شده است: "وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا

^۳ روش های تربیتی در قرآن، همان، ج ۱، ص ۴۵

^۴ روش های تربیتی در قرآن، دکتر محمد رضا قائمی مقام، ج ۱، ص ۲۷

الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ^۵ این آیه هم به صراحتاً گفته شده که مثل‌هایی که در قرآن آورده‌اند برای تنبیه کردن و پند و اندرز گرفتن مردم از آن وقایع هستند.

شرایط اثر گذاری صحبت های والدین

این شرایط اثرگذاری مؤلفه‌های تربیتی در فرزندان را می‌توان به سه بخش تقسیم نمود در ذکر دهنده تذکر دهنده که همان والدین و مربی می‌باشند باید یک شخصیت متذکر باشند و در برخورد با همسر خود این رفتار را به کار برده باشند تا فرزندان از آنان یاد گرفته باشند مین مسئله‌ای که وجود دارد برخورد نرم و لطیف می‌باشد تذکری که با تندخویی و برخورد شاکیه‌انه چه با فرزندان چه با مربی داشته باشیم تاثیرگذاری آن مطلب پایین خواهد آمد مسئله بعدی که به آن توجه زیادی می‌شود پرهیز است اکراه و اجبار است ما نباید به گونه‌ای مسائل را توضیح دهیم که باعث حس اکراه و اجبار در فرزندان شود در این روش ما باید درست و غلط را به فرزندان یادآوری کنیم و انتخاب را به دست وی بسپاریم نگاهی که به دور از لجبازی و برای به کرسی نشاندن صحبت‌مان تذکر ندهیم تاثیر را حس دوستی و صمیمیتی که بین والدین و فرزند ایجاد می‌شود تاثیر بسزایی در عملی کردن مسئله دارد.^۶

از دیگر شرایط اثرگذاری مؤلفه‌های رفتاری می‌توان به چگونگی انتقال آن مؤلفه پرداخت باید مؤلفه آسان و قابل فهم باشد درخور ذهن فرزندان صحبت کنیم ما او را در حد سنش بدانیم مسئله دوم آن است که در این راه باید تداوم و تکرار را انجام دهیم زیرا همانگونه که در پیش گفته شد آدمی به خاطر درگیری ذهنش با مسائل مختلف زندگی طبیعی است که تذکرات والدین را فراموش کند مسئله بعدی که مورد توجه

^۵ قرآن کریم، سوره زمر، آیه ۲۷

^۶ روش های تربیتی در قرآن، دکتر محمد رضا قائمی مقام، ج ۱ ص ۵۹

در قرآن کریم آمده است: "وكلوا و اشربوا و لا تسرفوا انه لا يجب المرفين"^{۵۳} در این آیه هم نکته اخلاقی آن این است که نسان باید در هر شرایطی که در آن وجود دارد اعتدال و میانه‌روی را رعایت کند تا از مصرفان یعنی اسراف کنندگان نباشد و به تجمل و خودنمایی کشیده نشود.^{۵۴}

از دیدگاه امام صادق علیه السلام اسراف یعنی آنکه هر چیزی را که خدا دوست ندارد آن را دشمن سرسخت روح آدمی می‌داند می‌باشد و اعتدال یعنی هر رفتاری که در این زمینه موجب رضایت و خشنودی خداوند متعال گردد حتی دور ریختن هسته خرمایی هم راف دانسته‌اند زیرا آن هم روزی به کار می‌آید و حتی دور ریختن مقداری آب.^{۵۵}

قرآن درباره روش انفاق مردم هم می‌فرماید: "يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا ۗ وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ۗ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ"^{۵۶} در این آیه بیان شده که در پاسخ به این سوال گفته شده العفو یعنی به اندازه اعتدال و حد وسط رعایت کنیم و مراد از حد وسط یعنی شخص تدا را در مصرف و خرج هزینه‌ها رعایت کند و از زیاده‌روی بپرهیزد.^{۵۷}

بعضی از اشخاص به دلیل زیاده‌روی در مسئله دینداری از آن طرف به چاله وارد می‌شوند به گونه‌ای که زینه‌های مادی را کنار گذاشته و همه هزینه‌های خود را صرف انفاق در راه خدا می‌کنند خدا در قرآن کریم به چنین کسانی می‌فرماید: "وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا"

53 اعراف ، آیه ۳۱

54 ابن بابونه ، ۱۳۸۲ ، ص ۳۵۹

55 بقره آیه ۲۱۹

56 العروسی ، ج ۱ ، ص ۲۱۰

مَحْسُوراً^{۵۷} در این آیه این گونه بیان شده که باید اعتدال و میانه‌روی را در هر حالتی حتی در هزینه‌های زندگی هم رعایت کنیم زیرا اگر چنین نباشد علاوه بر حسرتی که در زندگی دائماً گریبانگیر ما خواهد بود به دلیل نارضایتی خانواده مبتلا به این افراد هست همچنین این کار باعث نوعی ناامیدی و خانه نشینی برای چنین اشخاصی می‌شود. به همین دلیل پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در این باره می‌فرمایند: "خیر الامو اوسطها"^{۵۸} که بدین معناست در هر کاری میان روی صول آن کار محسوب می‌شود تا مورد سرزنش قرار نگیری یعنی بهترین راه برای انفاق در هر کاری میانه روی است.

حضرت علی علیه السلام نیز می‌فرمایند هر کسی تفریط را ساس کار خود قرار دهد زیان می‌بیند و هر کسی که افراط را صول رفتاری خود در هر زمینه‌ای قرار دهد تباه می‌شود اگر این توازن به هم بخورد سیستم عملکردی بدن دچار آسیب می‌شود در این حالت شخص یگر نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای خانواده و فرزندان شود و پاسخ اگر داده شود مناسب و شایسته نیست گر در این مسئله نیاز مالی خانواده و فرزندان فراهم نشود شخص مجبور می‌شود چه از روی دزدی و چه از روی سرقت و از آن طرف اگر به فرزندان آنقدر رفاه فراهم شود و هیچ اعتدال و برنامه‌ای برای هزینه کردنشان نباشد در آینده فردی توقع بار و همیشه شاکی خصیتش شکل می‌گیرد و در اداره کردن زندگی خود در آینده نیز دچار مشکل خواهد شد از همین رو است که باید والدین در امور اقتصادی راه اعتدال را با وسایل و اختیاراتی که خداوند متعال برایشان قرار داده پیش بگیرند و از افراط و تفریط دوری کنند.^{۵۹}

57 سوره اسراء آیه ۲۹

58 کلینی، ج ۶، ص ۵۴۱

59 تمیمی آمدی ۱۳۶۶، ۶۷

نتیجه گیری

خانواده که مظهر یک اجتماع کوچک است و در آن تاثیر بسزایی دارد ول محور رفتار والدین می چرخد که این رفتار به صورت متقابل صورت گرفته و اگر اخلاق ناخوشایندی همچون ابراز محبت تقسیم وظایف امور اقتصادی برنامه ریزی و... موثر می باشد.

در این مقاله سعی بر آن شده که ویژگی های خانواده کارآمد را از لحاظ قرآن و سنت بررسی کنند که در آن محوریت و نقش اصلی را والدین به عنوان مربی تربیت دینی و ملی فرزندان ایفای نقش می کنند. در چنین خانواده هایی به دور از نظرات شخصی دیگران و نه برای جلب توجه و مورد رضایت قرار گرفتن بقیه بلکه در جهت رضایت الهی و همسو قرار گرفتن رفتار فرزندان در مقابله با آسیب ها و چالش های اجتماعی که با آن مواجهه هستند راهکارهای پیشگیری از آن ارائه گردیده.

از مهمترین ویژگی های این مقاله می توان به اعتدال و میانه روی در امور خانوادگی که از واژین انتظار می رود به شمار می آید که همین امر باعث ثبوت خانواده و رفع نیاز های فرزندان و همچنین رسیدن اعضای خانواده به تقوا و قرب الهی می باشد.

منابع

ابن بابویه ، محمد بن علی ، من لا يحضره الفقيه ، سید صدر الدین بلاغی ، ج ۳ ، ۱ ، دارالکتاب

اسلامیه ، ۱۳۸۵

اصفهانى راغب حسين ابن محمد ، المفردات ، سید غلامرضا خسروی حسینی ، ۴ ، ۱ ، مرتضوی ،

۱۳۸۸

امین ، سید محسن ، اعیان الشیعه ، ۱ ، ۳ ، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

طبع و نشر ، ۱۳۶۷

سامرائی ابراهیم ، مخزونی مهدی ، فراهیدی عبدالرحمن الخلیل ، کتاب العین ، ۴ ، ۱ ، دارالهجره ،

۱۳۶۴

جوهری ، اسمائیل بن حماد ، الصحاح للجوهري ، ۴ ، ۶ ، بیروت لبنان ، العلم للملایین ، ۱۴۰۴ ه ق ،

۱۹۸۴ م

خطیب بغدادی ، احمد بن علی ، الجامع الاخلاق الراوی و آداب سامع ، ۶ ، ۳ ، عربستان ریاض ،

المکتبه المعارف ، ۱۹۸۳ میلادی ، ۱۴۰۳ ه ق

کلینی ، محمد یعقوب ، اصول کافی ، ۶ ، ۴ ، دار الثقلین ، ۱۳۹۳

طباطبایی ، سید محمد حسین ، تفسیرالمیزان ، سید محمد باقر موسوی همدانی ، ۱۳ ، ۵ ، مرکز نشر

فرهنگی رجاء ، بنیاد علمی فکری علامه طباطبایی ، امیر کبیر ، سال نشر ۱۳۷۸

طبرسی ، فضل بن حسن ، موسوی سید حبیب الله ، مکارم الاخلاق ، ج ۱۵ ، ۲ ، حبیب ، ۱۳۸۶

عاملی ، شیخ حر ، وسائل الشیعه ، ج ۱۵ ، ۱۰ ، کتابچی ، ۱۳۶۷

داوودی ، محمد ، نقش معلم در تربیت دینی ، دکتر محمد داودی ، ۱ ، ۳ ، قم ، پژوهشگاه حوزه و

دانشگاه ، ۱۳۹۵

دکتر قائمی مقام ، محمد رضا ، روش های تربیتی در قرآن ، جلد اول ، چاپ نهم قم : پژوهشگاه

حوزه و دانشگاه ، تهران سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها ، ۱۳۹۱

مجلسی ، محمد باقر بن محمد تقی ، بهبودی ، محمد باقر ، بحارالانوار ، ج ۱۰۰ ، ۴ ، اسلامیه ،

۱۳۸۶

محمدی ری شهری ، محمد ، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث ، حمیدرضا شیخی ، چاپ ۱ ،

موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث ، ۲ ، قم ، ۱۳۸۹
